

UKRAYNA TARİHİNE BİR BAKIŞ

Rusya'nın hegemonyasında I.Dünya Savaşı'ndan sonra, 1919 yılında Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Bu cumhuriyet, 1922 yılında Sovyetler Birliği'ne katıldı. Ukraynalıların büyük çoğunluğu bu rejime muhalif bir tutum ve direniş sergiliyordu. Ukrayna'nın bu direnişini yok etmek için Sovyet Yönetimi adına **Holodomor ("Açlık Felaketi" - "Holodomor Trajedisi")** denilen korkunç bir yöntem uygulamaya başladı. **Holodomor**, 1932-1933 yıllarında Ukrayna'da meydana gelen milyonlarca (en az 3 milyon olduğu tahmin ediliyor) insanın ölümüne sebep olan Sovyetler tarafından Ukraynalıların direnişini yok etmek için suni bir şekilde yaratılan bir ceza uygulamasıydı.

Holodomor mekanizması 1920'lerde **Stalin** tarafından geliştirilmişti. 1928 yılının Ocak ayında Yönetim tahıllara el koymaya başladı. Devlet, çiftçilerin hasatlarının çoğunu değerinin çok altında fiyattan aldı. Aynı zamanda rejim, "kulak" olarak adlandırdığı zengin köylü sınıfına karşı bir kampanya başlattı. 1930 yılının Mart ayında tarıma elverişli toprakların % 70'i kamulaştırılmışti. (Bir yıl önce bu oran sadece % 6 idi.) Köylülerin kaldığı bu zorbalık karşısında isyanlar da oluyordu. O yılın Mart ayında 1,700'den fazla köylü ayaklanması kayda geçmişti. Sonrasında Yönetim tam kapsamlı kolektivizasyona başladı. Bağımsız özel çiftlikleri, kolhoz olarak adlandırılan devlet kamu çiftliklere dönüştürmeye zorladılar.

Buna karşın Sovyet Yönetimi **Ukrayna** sorununun kapatılması konusunda kararlıydı. Köylüler düzinelerce Sovyet yöneticisini öldürmüştü. Özellikle **Polonya** sınırına yakın bölgelerdeki köylüler **Stalin**'in teröründen kaçarak sınıra doğru gittiler. Köylülerin stratejik açıdan önemli olan sınır bölgelerinde ayaklanması, aynı zamanda diğer bölgelerdeki kargaşa dalgalarının artması sonucunda Sovyet Yönetimi sertleşmeye gitti.

Öncelikle kolektif çiftliklere katılmaya yanaşmayan ve köylü mülklerinin kamulaştırılmasını protesto eden hali vakti yerinde köylü sınıfı olan "**kulaklar**" (büyük ve zengin çiftlik sahipleri) sözde "**dekulakizasyon**" ile mülklerin ve toprağın müsadereesi sonucunda kulak olarak damgalanan köylülerin tahliye edilmesi öngörüldü. 1930'da 75 bin aile **Kazakistan** ve **Sibirya**'nın uzak bölgelerine sürüldü. Kulakların bağımsız özel çiftlikleri ve tarım arazileri, "**kolhoz**" olarak adlandırılan kolektif devlet çiftliklerine dönüştürüldü.

BAĞIMSIZ UKRAYNA CUMHURİYETİNİN KURULMASI

Bir Sovyet cumhuriyeti olmadan önce yüzyıllar boyunca Rus imparatorluğunun bir parçası olan Ukrayna, 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazandı. Ülkenin büyük çoğunluğu emperyal Rus geçmişinden kopmak ("**Slav Tercih**") ve Batı ile giderek daha yakın ilişkiler kurmak ("**Batı Tercih**") için harekete geçti.

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası ilk yıllar, Ukrayna ve Rusya arasında Kırım'daki Sovyetlerin Karadeniz Filosuyla ilgili anlaşmazlıklara sahne oldu.

1995 yılında Rusya ve Ukrayna Sovyetlerin Karadeniz Filosunu aralarında bölmeyi karşılıklı olarak kabul ettiler. Bunu Rus filosunun Ukrayna'ya ait olan Kırım'da varlığını sürdürmesini kabul eden bir anlaşma takip etti. Rusya ve Ukrayna 1997'de bir Dostluk Antlaşması ("**Büyük Antlaşma**") imzaladılar. Bu anlaşmayla iki ülke resmi olarak birbirlerinin sınırlarını tanıdı. Karadeniz'in üzerinde 2001 yılında Rus yolcu uçağının düşürülmesi, iki ülke arasında yeni bir gerginliğe sebep oldu. Rusya, uçağın, Ukrayna'nın tatbikatı sırasında S-200 roketiyle vurulduğunu açıkladı. Ukrayna resmi olarak olayın sorumluluğunu üstlenmedi.

2002 seçimlerinde, Ukrayna Komünist Partisi ilk defa yüzde 20 oy ile birinciliği kaptırdı. Viktor Yuşçenko'nun liderliğindeki Batı yanlısı "**Bizim Ukrayna (Naşa Ukrayna)**" Bloku seçimden zaferle çıktı.

2004 Devlet Başkanlığı seçimleri Ukrayna tarihinde önemli bir kırılma noktası oldu. Dönemin Başbakanı Viktor Yanukoviç'in karşısına, muhalif güçleri etrafında toplanan ve Batı'nın desteğini arkasına aldığı yorumları yapılan, "**Bizim Ukrayna**" Bloku lideri Viktor Yuşçenko aday olarak çıktı. Seçimin ikinci turunda, Rusya yanlısı Yanukoviç yüzde 49,4, Yuşçenko yüzde 46,6 oy alınca olanlar oldu. Uluslararası gözlemcilerin seçimlerde ciddi ihlal ve hileler olduğunu öne sürmesiyle Yuşçenko, taraftarlarına sokağa çıkmaları çağrısı yaptı. Ardından, Kiev'deki Bağımsızlık Meydanı başta olmak üzere ülkede kitlesel gösteriler patlak verdi. Yuşçenko'nun seçim kampanyasında turuncu rengi kullanmasından dolayı bu olaylar "**turuncu devrim**" olarak adlandırıldı. Gösterilerin büyümesi üzerine seçim sonuçları geçersiz ilan edildi ve oylamanın tekrarına karar verildi. Yeniden yapılan seçimlerde Batı destekli Yuşçenko yüzde 51,9 oy alırken, Rusya yanlısı Yanukoviç'in oyları yüzde 44,2'de kaldı. Böylece Yuşçenko ülkenin yeni devlet

başkanı oldu. Batı yanlısı Yuşçenko iktidarının ilk yılında iki ülke arasında doğal gaz krizi patlak verdi. Uzun süren müzakerelerin sonunda Ukrayna, Rus gazının fiyatını iki kat artıran anlaşmayı imzaladı.

UKRAYNA ve NATO ÜYELİĞİ

2008 yılında dönemin ABD Başkanı George Bush, NATO'ya üye olma hedefiyle Ukrayna ve Gürcistan'ı resmi bir hazırlık programına dahil etmeye çalıştı. Putin derhal itiraz etti. Moskova, Ukrayna'nın bağımsızlığını tam olarak kabul etmediğini açıkça belirtti. Almanya ve Fransa, Bush'un planlarını engelledi. Bükreş'teki NATO zirvesinde Ukrayna ve Gürcistan'a üyelik sözü verildi, ancak somut bir tarih belirlenmedi. NATO ile işler hızlı yürümediği için Ukrayna, Batılı ülkelerle ilişkilerini bir AB Ortaklık Anlaşması imzalayarak geliştirmeyi planladı. Anlaşmanın imzalanmasına bir kaç ay kala Moskova yönetimi, 2013 yazında Kiev'e büyük bir ekonomik baskı uyguladı ve Ukrayna'nın ithalat yapmasını engelledi. 2010 seçimlerini kazanarak iktidarı elinde bulunduran dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç, imza aşamasında olan AB ile ortaklık anlaşmasını askıya aldı. Bu, muhalefetin büyük protestosuna neden oldu ve sonunda Yanukoviç, Şubat 2014'te Moskova'ya kaçmak zorunda kaldı.

Ukrayna'nın Harkov kentinde dönemin Rusya Devlet Başkanı Dmitriy Medvedev ile masaya oturan Yanukoviç'in, Karadeniz Filosu'nun Kırım'da bulunma süresini 2042 yılına kadar uzatan anlaşmaya imza atması, Ukrayna'da Rusya karşıtları ve milliyetçilerin sert tepkilerine yol açtı.

Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç iktidarının Kasım 2013'te Ukrayna-AB Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayı reddetmesi üzerine Kiev'de başlayan olaylar, Ukrayna'yı tarihinin en büyük kaosuna sürüklerken, Rusya ve Batı arasında "Soğuk Savaş" yıllarını aratmayan gerginliklerin de başlangıcı oldu. Kiev'de Rusya yanlısı Yanukoviç'in iktidardan inmesi talebiyle patlak veren kitlesel protesto eylemleri, polis ve göstericiler arasında silahlı çatışmalara dönüşerek başkenti savaş alanına çevirdi. Çoğunluğu radikal milliyetçilerden oluşan eylemciler ile güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmalarda 100'ü aşkın kişi hayatını kaybetti, yüzlerce kişi yaralandı. Olayların ardından Yanukoviç ülkeyi terk ederken, Batı destekli muhalefet iktidara geldi.

RUSYA'NIN KIRIMI İLHAKI

18 Mart 2014'te Kırım, Rusya tarafından ilhak edildi. Olayların devamında Rus nüfusun ve Rusya yanlılarının ağırlıkta olduğu ülkenin doğusundaki **Donbass bölgesinde (Donetsk ve Lugansk)**, büyük ölçüde Moskova destekli milis örgütlenmeleri ile Batı'nın desteklediği Kiev yönetimi arasında silahlı çatışmalar baş gösterdi. Bölgeyi kan gölüne çeviren çatışmalarda, önemli bölümünü sivillerin oluşturduğu on binlerce kişi hayatını kaybetti. Bölge nüfusunun ciddi bölümü göç etti. Şehirlerin altyapıları büyük zarar gördü. Rusya destekli **Donetsk ve Lugansk "Halk Cumhuriyetleri"** Ukrayna'dan tek taraflı olarak bağımsızlıklarını ilan etti.

KIRIM SORUNU

Tarihte Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya İmparatorluğu arasında savaflara neden olan Kırım, 1783'te Çariçe Katerina zamanında Rusya'ya geçti. Sovyet lideri Nikita Kruşçev, 1954 yılında Kırım'ı Ukrayna'ya hediye edene kadar yarımada Rusya'ya aitti. Kendisi de Ukrayna kökenli olan Kruşçev, Rusya'nın hakimiyeti altına girişinin 300'üncü yıl dönümünde Kırım'ı Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne verdi. Her iki ülke de Sovyetler çatısı altında olduğu için o dönem fazla önemsenmeyen bu karar, SSCB'nin çökmesinin ardından Moskova ve Kiev için ciddi önem kazandı.

Büyük önem verdiği Karadeniz Filosunun, Batı'ya yakınlaşma riski bulunan Ukrayna'da kalması Rusya'yı kaygılandıran bir konu haline geldi. Nüfusunun çoğunluğu Ruslardan oluşan yarımada 2014 yılında yapılan referandum sonucu Rusya'ya bağlandı. Ukrayna, Rusya'yı ülkenin doğusunu ve Kırım'ı "işgal etmekle" suçluyor. Ukrayna yasalarında Rusya, "saldırgan ülke" olarak tanımlanıyor. Ukrayna, Rusya ile 1997 yılında imzaladığı "dostluk, iş birliği ve ortaklık" anlaşmasını da yürürlükten kaldırdı.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

2021 yılının sonuna doğru Avrupa-Atlantik coğrafyasında patlak veren Ukrayna odaklı kriz her geçen gün derinleşerek diplomasının sınırlarının dışına taşma eğilimi gösteriyor.

Rusya, özelde Ukrayna'yı Minsk Anlaşması'nı ihlal etmekle suçluyor. Bu anlaşma askeri birtakım maddelerin dışında, Ukrayna'da adı geçen Rusya yanlısı bölgelerle - **Donetsk ve Luganks (Donbas bölgesi)** - ilgili adem-i merkeziyetçi bir yapının oluşturulmasını istiyor. Rusya halen devam eden görüşmelerde ana gündem maddesi olarak bu bölgelere özerklik verilmesini talep ediyor.

Rusya genelde liderleri **Gorbaçov** döneminde sözlü olarak verilen ve kriptolarla kanıtlanan NATO'nun Rusya sınırlarına doğru genişlemeyeceği taahhüdünün yerine getirilmesini istiyor. Bu çerçevede NATO'nun NATO-Rusya Kurucu Senedinin imzalandığı 1997 yılındaki statükoyu kabul etmesi, Rusya'ya yakın NATO üyesi ülkelerdeki kuvvetlerin çekilmesini, Batının ve kurumlarının Rusya'nın arka bahçesi olarak gördüğü Kafkasya ve Orta Asya'daki durum ve gelişmelere müdahil olmamasını ve yine NATO'nun, Ukrayna ve Gürcistan'a İttifaka üye olmasına kapıyı açık bırakan 2008 Bükreş Zirvesi kararlarından geri dönülmesi talep ediyor. Rusya kendisine yakın bölgelerde Rus çıkarlarına, dolayısıyla Rusya'nın "nüfuz alanlarına" saygı gösterilmesi istiyor. Doğal olarak Rusya'nın önerilerinin bir anlaşma ile imzalanması durumunda bu talepler NATO ve ABD için hukuken bağlayıcı birer yükümlülük haline geleceği için bu şekilde bir anlaşmaya yanaşmıyorlar.

Ukrayna krizi olarak nitelendirilen Kırım Sorunu, Rusya ve NATO ülkelerini karşı karşıya getirerek uluslararası çıkmaza doğru yol almaktadır. Rusya'nın arka bahçesine başka ülke ya da birlikleri sokmaya niyeti olmadığı açıktır. NATO'nun askeri caydırıcılık tedbirleri de sonuç vermeyecek gibi görünüyor.

ABD enerji-politik zeminde Avrasyalaşma eğilimi taşıyan Avrupa'yı yeniden bölüp, Almanya-Fransa ikilisinin "**stratejik özerklik**" arayışına gem vurmaya, ardından da Avrupa üzerindeki hegemonyasını sağlamlaştırarak Asya-Pasifik'e karşı Trans-Atlantik ittifakını harekete geçirmeyi planlıyor. ABD, Atlantik düzenini sürdürebilmek için Asya-Pasifik'e karşı "**çifte sınırlama**" stratejisi uyguluyor. Hem Rusya'yı hem de Çin'i çevrelemeye çalışıyor.

Özetle 2022'nin Batı ile Rusya arasında çok yoğun bir diplomasi trafiği ile geçecek görünüyor. Ancak diplomasi sınırlarının dışına çıkıldığında böyle bir

savaş çıkarsa her iki tarafında çok Őey kaybedeceği çok açıktır. Özellikle Ukrayna için bu durumun felaket olacağını söylemenin pek yanlış olmayacağını zannediyorum. ABD'nin esas amacı ise Rusya'nın Kuzey Kutup (**Kuzey Kutup - Arktik Projesi**) bölgesinde yürüttüğü projeleri geciktirmek istiyor. Moskova'ya karşı Batının tek silahı ekonomik yaptırımların uygulanmasıdır. Tabii ki çok çok ciddi bir silah ancak açıkçası Putin'i caydırabilecek bir silah olmadığı kesin gibi görünüyor.

Fehmi Dinçer

Aralık 2021

Ankara